

DE VLAAMSE MILIEU-INDUSTRIE IN BEELD

ANALYSE EN UITDAGINGEN

Annemie Bollen
Peter Van Humbeeck¹

In dit artikel worden enkele resultaten weergegeven van de sociaal-economische analyse van de Vlaamse milieu-industrie die recent door de SERV werd uitgevoerd. Er wordt een globaal beeld geschetst van de belangrijkste kenmerken, evoluties en uitdagingen in deze sector. Achtereenvolgens zullen we ingegaan op de aanleiding voor de studie, de manier waarop tewerk werd gegaan, de situatie op de internationale milieumarkt, de resultaten van de sociaal-economische analyse van de Vlaamse milieusector, de belangrijkste uitdagingen voor de sector, en tot slot de verdere initiatieven die de SERV terzake heeft gepland.

1. AANLEIDING

Waarom heeft de SERV de milieusector in Vlaanderen bestudeerd? De redenen zijn vergelijkbaar met deze waarom in het verleden de informatie- en telecommunicatiesector door de SERV werd bestudeerd. De milieu-industrie is namelijk een belangrijke sector, zowel economisch als sociaal, en mag wereldwijd tot de belangrijkste groeisectoren van de economie worden gerekend. Bovendien is deze sector volgens de SERV van *strategisch belang* voor de sociaal-economische ontwikkeling, de werkgelegenheid en de kwaliteit van het leven in Vlaanderen. De milieusector is namelijk niet alleen aanbieder van oplossingen voor milieuproblemen, maar bevordert tevens het investeringsklimaat en de competitiviteit van andere sectoren en draagt bij tot de ecologische modernisering van de economie waarvan sprake in het regeerakkoord van de nieuwe Vlaamse regering. Het is vooral omwille van dit strategisch belang dat de Vlaamse milieusector werd onderzocht.

2. WERKWIJZE

Een analyse van de milieusector is niet eenvoudig, omdat de milieusector geen duidelijk afgebakende sector in de economie is zoals bijvoorbeeld de textiel- of de staalindustrie. Milieu-activiteiten zijn dikwijls een onderdeel van andere activiteiten en vele “milieu”-goederen zoals bijvoorbeeld filters en pompen kennen ook toepassingen buiten de milieusector. Er bestaat evenmin een aparte NACE-code voor milieubedrijven. Daarom is, ook in het buitenland, relatief weinig statistisch materiaal over de milieu-industrie beschikbaar en dienden we in feite zo goed als van nul te beginnen.

Voor het onderzoek werd vertrokken van de *definitie* van de milieu-industrie die de *OESO* en *Eurostat* hanteren. Zij maken een onderscheid tussen drie soorten activiteiten (zie tabel 1). De eerste soort heeft te maken met het beheer van verontreiniging. Zij worden ook de “core-activiteiten” of *kernactiviteiten* van de milieusector, omdat deze door alle bestaande

¹ Annemie Bollen en Peter Van Humbeeck zijn beiden werkzaam bij de SERV.

definities en classificaties bij de milieu-industrie worden gerekend. Het zijn ook deze kernactiviteiten die in het rapport worden onderzocht. De twee andere categorieën, schonere technologieën en producten, en beheer van natuurlijke hulpbronnen (met bedrijven actief op het vlak van bijvoorbeeld hernieuwbare energie, natuur, eco-toerisme en dergelijke) zijn veel moeilijker af te bakenen en te meten en worden om die reden ook zelden kwantitatief onderzocht. Bovendien bestaat er geen overeenstemming over de vraag of deze niet-kernactiviteiten al dan niet tot de milieusector moeten worden gerekend. Ook in het SERV-rapport zijn deze niet-kernactiviteiten *niet* opgenomen. Wel werd in het rapport apart informatie opgenomen over één specifieke niet-kernactiviteit, nl. de recyclagesector, omdat deze toch zeer nauw aansluit bij de afvalsector en de informatie over deze recyclagesector relatief gemakkelijk te vinden is.

Op basis van deze selectie werd vervolgens een *inventaris* opgesteld van Vlaamse milieubedrijven. Hieraan werd vrij veel tijd gespendeerd omdat een dergelijke lijst van Vlaamse milieubedrijven niet bestond. De bestaande lijsten van bijvoorbeeld de VITO, de GOM's, beroepsfederaties en dergelijke zijn immers niet volledig. In totaal werden zo bijna 4000 bedrijven of bedrijfsvestigingen in Vlaanderen geïdentificeerd. Dit is veel meer dan gelijk welke andere bron.

De volgende stap bestond erin dat voor elk van deze 4000 bedrijven zoveel mogelijk *sociaal-economische informatie* werd verzameld. Het betreft informatie over hun precieze activiteit, de omzet, het aantal werknemers, enz. Ook dit gebeurde via reeds bestaande bronnen.

De laatste stap was een *enquête*. Naar elk van de bijna 4000 vestigingen werd een enquêteformulier verstuurd omdat de informatie uit reeds bestaande bronnen niet volstond. Er was bijvoorbeeld geen informatie beschikbaar over het percentage van de totale omzet dat louter met milieu-activiteiten te maken heeft, over de export van Vlaamse milieubedrijven of over hun toekomstverwachtingen. Teneinde een goede respons te kunnen realiseren hebben we de enquête bewust heel beperkt gehouden tot één recto/verso blad. Bovendien kon bij de opstelling ervan worden geprofiteerd van de ervaring met enquêtes binnen de SERV, en meer bepaald bij STV en bij de Commissie Maris. Met meer dan 1000 bedrijven die hebben geantwoord werd een zeer hoge responsgraad gerealiseerd.

De laatste stap bestond erin dat alle informatie uit de vorige stappen werd samengebracht in één grote *databank*, waarin (soms mee op basis van extrapolaties) meer dan 750 velden zijn opgenomen voor elk van de bijna 4.000 milieubedrijven. Uiteindelijk is de analyse in het rapport gebaseerd op ongeveer 3300 bedrijven. De 700 andere bedrijven bleken ondertussen gefusioneerd of overgenomen te zijn, andere hadden inmiddels hun milieu-activiteiten stopgezet, en het grootste deel betrof filialen van andere bedrijven die reeds in de databank waren opgenomen.

3. DE WERELDMARKT EN WERELDMILIEU-INDUSTRIE

De wereldmilieumarkt

De *wereldmilieumarkt* is belangrijk. Zij vertegenwoordigt momenteel waarschijnlijk een omzet tussen de 500 en 600 miljard \$. Meer dan 70% van deze omzet wordt gerealiseerd in

de sectoren water en afval. Lucht en overige goederen en diensten zijn veel minder belangrijk in termen van omzet.

De *grootste markten* bevinden zich duidelijk binnen de rijke landen. Noord Amerika en West Europa zijn goed voor 70% van de milieumarkt, en samen met Japan vertegenwoordigen deze regio's reeds 90% van de omzet op de wereldmilieumarkt (figuur 1). Op niveau van individuele landen is de grootste markt zonder twijfel de Verenigde Staten, gevolgd door Japan, Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Geen enkel ander land haalt een aandeel van 5% of meer van de wereldmarkt. Samen zijn deze vijf landen goed voor 3/4^e van de wereldmarkt. De top 10 wordt vol gemaakt door Italië, Canada, Nederland, Spanje en Australië. België zou op de 13 plaats in de wereld staan, na Zweden en Zwitserland.

De marktstructuur

Wat de *marktstructuur* betreft kunnen vier vaststellingen worden gedaan. Ten eerste kan in vele landen dezelfde duale structuur worden vastgesteld met aan de ene kant een groot aantal echt kleine bedrijven actief in de milieusector, en aan de andere kant een klein aantal echt grote milieuondernemingen. Een tweede vaststelling is dat wereldwijd de specialisatiegraad gering is. De specialisatiegraad of het aandeel van de milieuomzet in de totale omzet van een bedrijf is vaak minder dan 50%. Milieuactiviteiten zijn dus dikwijls een nevenactiviteit. Een derde vaststelling is dat ook de diversificatiegraad, of de mate waarin milieubedrijven in meerdere milieusegmenten actief zijn, dikwijls laag is. Vele bedrijven uit de milieu-industrie zijn dus slechts actief in één marktsegment. Ten vierde is de publieke sector een zeer belangrijke klant van de milieu-industrie. Over het precieze aandeel bestaan weinig betrouwbare cijfers, maar er wordt aangenomen dat het globaal om minstens de helft van de totale omzet gaat. Dat heeft natuurlijk te maken met het belang van afval en water in de omzet, twee segmenten waarin de publieke sector traditioneel een belangrijke rol speelt. Wel zijn er indicaties dat het aandeel van de publieke sector vermindert, met name door een geleidelijke wijziging van de rol van de overheid in het milieugebeuren.

De wereldhandel

Een grote wereldmarkt betekent niet noodzakelijk dat er ook een grote *internationale handel* is. Bij milieugoederen en diensten blijkt dit inderdaad niet het geval te zijn. Het aandeel van de internationale handel is momenteel wellicht niet groter dan 15% van de totale vraag. Daarvoor kunnen verschillende redenen worden vermeld. Een eerste is dat de milieusector is het verleden weinig exportgeöriënteerd was, omdat de binnenlandse vraag lange tijd voldoende groot was. Een andere reden is dat het zoals gezegd vooral om kleine ondernemingen gaat, die zich sowieso moeilijk op de wereldmarkt begeven of kunnen begeven. Een derde reden is dat milieuproblemen vaak lokale, specifieke problemen zijn die ook specifieke, lokale oplossingen vereisen. Ook de wetgeving verschilt vaak.

De grootste *exporteur* is ongetwijfeld Duitsland. Zowel in volume als in percentage van de totale omzet van de milieu-industrie steekt Duitsland boven de andere landen uit. Alleen de Verenigde Staten zitten qua exportvolume met 16 miljard \$ op ongeveer hetzelfde niveau als Duitsland, maar in percentage van de totale omzet gaat het slechts om 9%. Andere

belangrijke exporteurs zijn Japan, Frankrijk, het verenigd Koninkrijk en Italië. Relatief zouden enkel Nederland, Noorwegen en Finland, net zoals Duitsland meer dan 20% van hun milieumzet in het buitenland realiseren. Ook Vlaanderen valt met 27% export onder deze laatste groep.

De belangrijkste *exportmarkten* zijn niet de ontwikkelingslanden maar nog steeds de andere industrielanden. Er wordt vanuit gegaan dat minstens 80% van alle export een bestemming vindt binnen de industrielanden. Ongeveer de helft van de totale Duitse export bijvoorbeeld komt in de Verenigde Staten en Canada terecht, en de andere helft voor het grootste deel binnen de Europese Unie. De Nederlandse export gaat voor ongeveer 3/4^e naar België en Duitsland, 80% van de Canadese export gaat naar de VS, enz.

Evoluties op de wereldmarkt

De wereldmilieumarkt is zeker geen statische markt, maar is voortdurend in ontwikkeling. Globaal kunnen vier belangrijke evoluties worden vermeld.

Ten eerste blijft de milieumarkt wellicht een *belangrijke groeimarkt op wereldschaal*. De prognoses lopen uiteen maar het zou gaan om een gemiddelde jaarlijkse groei van minstens 5% de komende jaren. Er zijn echter belangrijke regionale verschillen. Algemeen blijkt de groei in de industrielanden te vertragen terwijl de groei van de milieumarkt in andere gebieden verder toeneemt. Er vindt dan ook een geleidelijke verschuiving plaats van het relatieve belang van de verschillende regio's.

Ten tweede blijkt de milieumarkt in Noord-Amerika, West-Europa en Japan te stagneren en meer en meer kenmerken te vertonen van *mature markten*. Toch zijn er ook in deze landen zeker nog belangrijke groeisegmenten, zoals de bodemsector er in Vlaanderen een is geweest. Maar algemeen blijkt de toekomst in deze landen te liggen in een ander soort milieubedrijven. Zuivering, afvalbehandeling en sanering zijn nog steeds de grote drijfveren in de milieumarkt, maar de vraag begint te verschuiven naar een meer preventie-, en procesgeïntegreerde aanpak, naar integrale benaderingen waarbij niet alleen emissies maar ook inputs zoals grondstoffen, water en energie worden bekeken, naar strategisch milieuvriendelijk advies en klantgerichte oplossingen op maat in plaats van standaard technologieën.

De groei van de milieumarkt in ontwikkelingslanden daarentegen zou *verder toenemen* en daar zijn het voorlopig nog wel de meer traditionele milieuactiviteiten het belangrijkste. De grootste groei wordt verwacht in Latijns Amerika, gevolgd door Azië, Oost-Europa en Afrika en het Midden Oosten (figuur 2). Maar ook hier zijn er belangrijke verschillen in prioriteiten tussen landen. Deze landen en regio's vormen dus zeker geen homogene groep.

Het logisch gevolg van de drie voorgaande evoluties is een *toenemende internationale handel*. Een stagnerende markt in eigen land en een grote groei in andere landen leidt tot meer aandacht voor de exportmogelijkheden. De concurrentie op de wereldmarkt is echter enorm groot en een aantal overheden heeft dan ook, samen met de industrie, een strategie ontwikkeld om de eigen milieusector daarin te ondersteunen en vooral aan KMO's meer kansen te geven. Naar verluidt zou de best uitgebouwde ondersteuning gebeuren door de Amerikaanse, Canadese en Britse overheid.

4. DE VLAAMSE MILIEUSECTOR

Huidige situatie

Een eerste vaststelling is dat de milieusector in Vlaanderen de afgelopen jaren fors is gegroeid en groter blijkt dan verwacht. De sector telt momenteel ongeveer 3300 bedrijven, samen goed voor een jaarlijkse omzet van meer dan 180 miljard BEF en ruim 25000 arbeidsplaatsen (tabel 2). De afvalsector is in Vlaanderen duidelijk de grootste subsector (figuur 3). Dit compartiment vertegenwoordigt ongeveer de helft van het aantal bedrijven, van de totale omzet en van het aantal arbeidsplaatsen in de Vlaamse milieu-industrie.

De Vlaamse milieusector is een sector van *kleine en middelgrote ondernemingen*. Meer dan 90% van de milieubedrijven heeft minder dan vijftig werknemers en bijna 60% heeft zelfs minder vijf werknemers. De 10% grote bedrijven in Vlaanderen, vooral actief in de afval- en afvalwatermarkt, zijn echter goed voor 50% van de totale omzet van de gehele Vlaamse milieu-industrie. De Vlaamse milieusector is ook een sector van *jonge bedrijven*. De meeste bedrijven zijn opgericht eind jaren '80 en begin jaren '90. Globaal werd 40% van de Vlaamse milieubedrijven werd opgericht na 1990; 60% na 1985.

Wat de *specialisatiegraad* betreft, blijkt ruim de helft van alle milieubedrijven exclusief in de milieusector actief te zijn (figuur 4). Voor de andere helft van de bedrijven zijn de milieuactiviteiten in de meeste gevallen slechts een nevenactiviteit die minder dan 50% van de totale omzet inneemt (bv. naast andere consulting- en engineeringactiviteiten, bouwactiviteiten, transportactiviteiten enz.). Vlaamse milieubedrijven kennen ook een zeer lage *diversificatiegraad* (figuur 5). Bijna drie kwart van de Vlaamse milieubedrijven is actief in slechts één milieucompartiment (vnl. afval). Slechts 5% is werkzaam in 4 of meer marktsegmenten.

De *arbeidsintensiteit* van de milieusector leunt nauw aan bij de gemiddelde arbeidsintensiteit van de ganse Vlaamse economie. De recyclagesector blijkt, misschien eerder onverwacht, het *minst* arbeidsintensieve segment binnen de milieusector te zijn (figuur 6). Sorteerafschrijvingen zijn inderdaad vrij arbeidsintensief, maar het sorteren van afval is relatief onbelangrijk in het geheel van de omzet van de recyclagesector. Het *personeel* tewerkgesteld in de milieusector is vrij jong. Vele werknemers zijn laaggeschoold, maar anderzijds is er in vergelijking met andere bedrijfstakken ook een relatief groot aandeel hogeschoolden en vooral universitair in milieubedrijven tewerkgesteld. Knelpuntvacatures komen wellicht niet meer voor dan in andere sectoren en blijken vooral te verklaren door een gebrek aan technisch geschoolden op de arbeidsmarkt.

De Vlaamse milieusector kent zowel ondernemingen die winst maken als ondernemingen die verlieslatend zijn. Per saldo is de sector *winstgevend*, al werd het niveau van begin jaren '90 nog niet geëvenaard. In vergelijking met andere sectoren kan niet worden gezegd dat de rendabiliteit in de milieusector goed of slecht is. De prestaties zijn vergelijkbaar met deze van andere sectoren. De Vlaamse milieu-industrie blijkt wel een relatief *innoverende sector* te zijn: drie kwart van de Vlaamse milieubedrijven heeft in de laatste twee jaren een product- en/of dienstinnovatie doorgevoerd, wat hoger is dan het gemiddelde voor de Vlaamse

economie. Dit hoge cijfer is vooral te wijten aan de technologische innovatie binnen de kleine en middelgrote ondernemingen in de milieusector.

Wat de verdeling van de afzet van de sector betreft, wordt naar schatting 32% door de *publieke sector* aangekocht. De *private sector* is goed voor 68% van de afname van de Vlaamse milieugoederen en –diensten. Iets minder dan 40% van de totale omzet van de sector wordt gerealiseerd buiten Vlaanderen, en 27% buiten België. De belangrijkste *exportgebieden* zijn dus Wallonië en Brussel, gevolgd door de buurlanden Frankrijk, Duitsland en Nederland. Dit komt overeen met de globale exportstructuur van de Vlaamse economie, maar de exportratio is in vergelijking met andere Vlaamse sectoren beperkt.

Toekomstige evolutie

De milieusector is in het verleden ook in Vlaanderen een groeisector geweest. Ramingen op basis van de SERV-databank geven een gemiddelde jaarlijkse groeivoet van de omzet van 14% in de afgelopen 5 jaar.

In de toekomst wordt een *verdere groei* van de sector verwacht: twee derde van de milieubedrijven schat dat de milieuomzet verder zal toenemen en 41% verwacht dat de omzet met meer dan 5% zal groeien. Een kleine minderheid van 7% verwacht dat haar omzet zal dalen (figuur 7). Binnen de milieusector heeft de consultingsector duidelijk de beste perspectieven. De meeste negatieve groeiverwachtingen situeren zich in de compartimenten afval en recyclage.

Wat *export* betreft kunnen de meest positieve afzetverwachtingen worden teruggevonden in het Verenigd Koninkrijk en Centraal- en Oost-Europa en in de rest van de wereld. Negatieve groeiverwachtingen voor export zijn vrij beperkt en kan men vooral terugvinden bij de afzet naar Nederland, Duitsland en de rest van Europa. Interessant is wel de vaststelling dat heel wat Vlaamse bedrijven nieuwe exportmogelijkheden opzoeken. Voor de afzet in de directe buurlanden bijvoorbeeld is één op vier of één op drie exporterende bedrijven nieuw te noemen.

Een laatste punt betreft de facultatieve open vraag uit de enquête naar knelpunten in de Vlaamse milieusector (figuur 8). De belangrijkste knelpunten situeren zich duidelijk in de bestaande wetgeving, die – zo wordt onder meer gezegd - de technologische ontwikkeling en de vraag in de milieusector vaak afremt.

5. UITDAGINGEN VOOR DE VLAAMSE MILIEU-INDUSTRIE

Vanuit de analyse van de wereldmarkt en van de Vlaamse milieusector kunnen een vijftal belangrijke uitdagingen voor deze sector worden aangestipt.

Maturisering

De Vlaamse milieumarkt lijkt, net zoals in andere westerse landen, stilaan kenmerken te vertonen van een *mature markt*, zoals sterke concurrentie en zelfs overcapaciteit op sommige segmenten, stijgende druk op de prijzen, een toegenomen belang van marketing en diensten na verkoop, een dalende rendabiliteit of alleszins grotere verschillen in

winstgevendheid tussen ondernemingen, en een consolidatie van het marktaandeel door fusies en overnames. Nu reeds zijn er heel wat Vlaamse milieubedrijven verlieslatend, en sommige daarvan al enkel jaren na mekaar. Hierdoor is het te verwachten dat een aantal Vlaamse milieubedrijven op vrij korte termijn in zware problemen kan komen, tenzij een antwoord wordt gegeven op de andere belangrijke uitdagingen.

Technologische innovatie

Succes op de milieumarkt wordt bepaald door een hele reeks factoren, maar de aanwezigheid van technische competentie en hoogwaardige milieuproducten en -diensten blijken tot de belangrijkste te behoren. Experts verwachten bijvoorbeeld dat 50% van de milieutechnologie die binnen 15 jaar zal worden toegepast vandaag nog niet bestaat. Dit betekent meteen ook dat de groei en de concurrentiepositie van de Vlaamse milieu-industrie in grote mate wordt bepaald door het *innovatievermogen*. Momenteel blijkt de Vlaamse milieusector een relatief innoverende sector te zijn, zowel wat milieugoederen als milieudiensten betreft. De uitdaging bestaat erin de huidige innovatiegraad verder op te trekken en bij de inspanningen op het vlak van onderzoek en ontwikkeling ook voldoende ruimte te creëren voor fundamentele, toekomstgerichte technologische vernieuwingen.

Vraaggerichtheid

In navolging van een internationale tendens in andere industrielanden verschuift de vraag naar milieugoederen- en diensten ook in Vlaanderen stilaan van “end-of pipe” naar schone technologieën en van “compliance” of naleving van milieureglementering naar “resource productivity” of het efficiënt gebruik van milieu, energie, materialen en ruimte. Hierdoor ontstaan de beste kansen voor bedrijven die zich ook daarop richten. Nu reeds worden in Vlaanderen de beste groeivoorzichten opgetekend bij de milieuconsultingbedrijven. Het is echter de vraag of de *huidige structuur* van de Vlaamse milieu-industrie aan deze evolutie is aangepast. De diversificatiegraad van de Vlaamse milieu-industrie is immers laag - slechts 5% is immers werkzaam in 4 of meer milieucapartimenten - terwijl de markt meer en meer totaaloplossingen vraagt. Bovendien zijn veruit de meeste Vlaamse milieubedrijven actief in de afval- of recyclagesector, de twee segmenten met de laagste groeiperspectieven.

Exportgerichtheid

Mede door stagnerende markten in eigen land, groeit internationaal het belang van en de belangstelling voor *export* van milieugoederen en -diensten. Nu reeds blijkt de belangrijkste groei en winst van de milieu-industrie in westerse landen vaak te komen uit de buitenlandse activiteiten. In Vlaanderen is het opvallend dat heel wat milieubedrijven momenteel voor hun bedrijf geheel nieuwe buitenlandse markten wensen aan te boren. Toch is de exportratio van de Vlaamse milieu-industrie nog relatief beperkt. Bovendien is de uitvoer van milieugoederen- en diensten vooral geconcentreerd op de directe buurlanden, terwijl de belangrijkste exportmarkten in toenemende mate buiten de westerse industrielanden liggen. Tenslotte is de concurrentie op de buitenlandse markten bijzonder groot en blijken een aantal andere landen hun milieubedrijven zeer actief te ondersteunen bij hun

exportactiviteiten. Ook in Vlaanderen wordt hieraan gewerkt, maar blijken milieubedrijven relatief weinig van deze diensten gebruik te maken.

Netwerkvorming

Tot slot kan worden vastgesteld dat de milieusector evolueert naar grotere netwerkvorming en partnerships tussen milieubedrijven onderling en tussen milieubedrijven en overheden. Ook werden in vele landen, op initiatief van de overheid dan wel de milieu-industrie zelf, allianties met overheden gesloten, vooral gericht op de ondersteuning van de export van milieugoederen- en diensten. Op de wereldmarkt is immers vaak niet alleen behoefte aan technologische inbreng, maar tevens aan deskundigheid, wetgeving, nieuwe instanties en financiering (zgn. institutional capacity building en financial engineering). In vergelijking met sommige andere landen is in Vlaanderen de *communicatie* en de *samenwerking* binnen de milieusector en tussen de milieu-industrie en de overheid tot dusver eerder beperkt.

6. VERDERE INITIATIEVEN VAN DE SERV

Voor de SERV is de gemaakte analyse van de Vlaamse milieu-industrie geen eindpunt. De SERV zal op korte termijn een overleg met alle betrokkenen organiseren om de hiervoor knelpunten en uitdagingen verder te analyseren. Hierbij staat voor de SERV de vraag centraal hoe de milieusector kan bijdragen aan de sociaal-economische ontwikkeling, de werkgelegenheid en de kwaliteit van het leven in Vlaanderen, en welke beleidsinitiatieven daartoe kunnen worden genomen.

Bibliografie

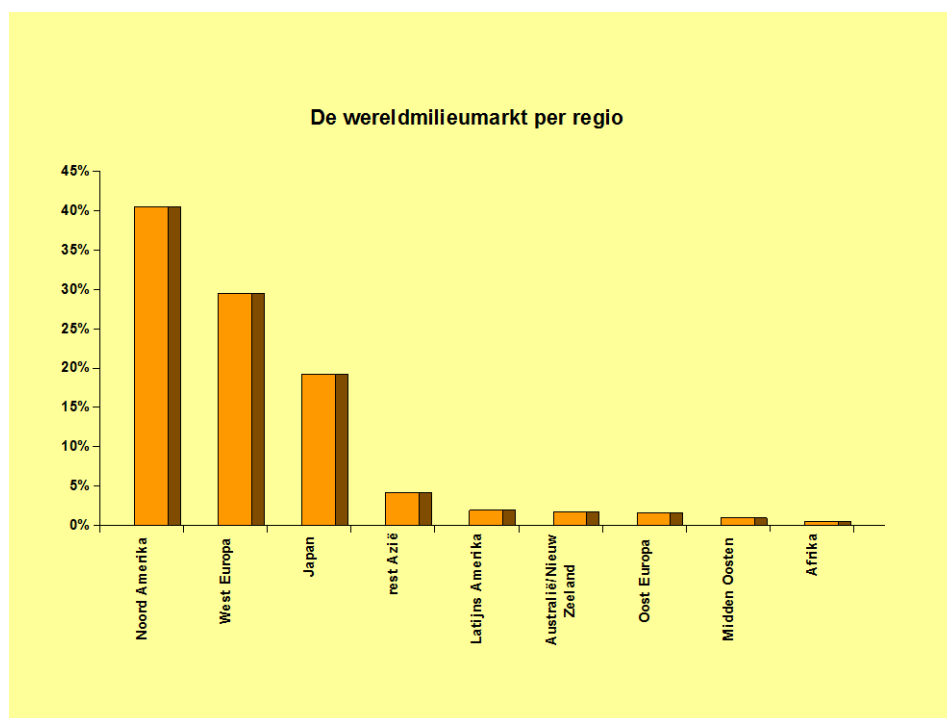
SERV. *Sociaal-economische analyse van de Vlaamse milieu-industrie. Rapport.* Brussel, SERV, 100 blz.

SERV. *Sociaal-economische analyse van de Vlaamse milieu-industrie. Bijlagen.* Brussel, SERV, 150 blz.

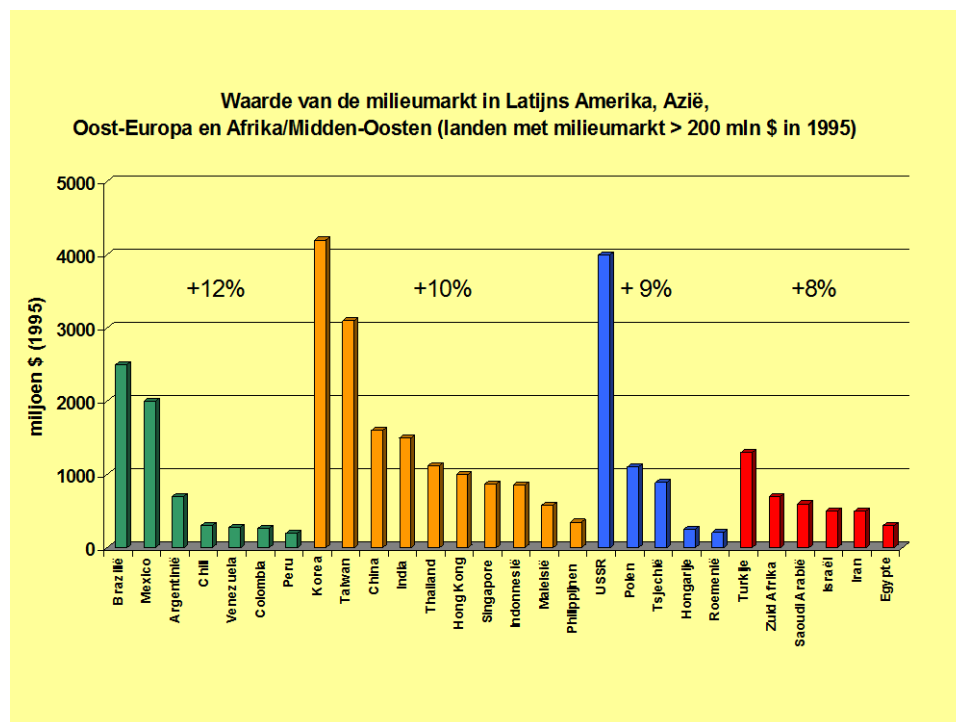
Tabel 1: OESO/Eurostat classificatie van milieugoederen en -diensten

<i>Economische activiteiten</i>	Productie van materieel en uitrusting	Bouw en installatie van faciliteiten	Dienstverlening
Klassen milieugoederen en – diensten				
Beheer van verontreiniging				
<i>Bestrijding van luchtverontreiniging</i>				
<i>Afvalwaterbeheer</i>				
<i>Beheer van vast afval</i>				
<i>Remediëring en sanering van bodem en (grond)water</i>				
<i>Bestrijding van geluid en trillingen</i>				
<i>Monitoring, analyse, evaluatie</i>				
Schonere technologieën en productgroepen				
Beheer van natuurlijke hulpbronnen				

Figuur 1: De wereldmilieumarkt per regio

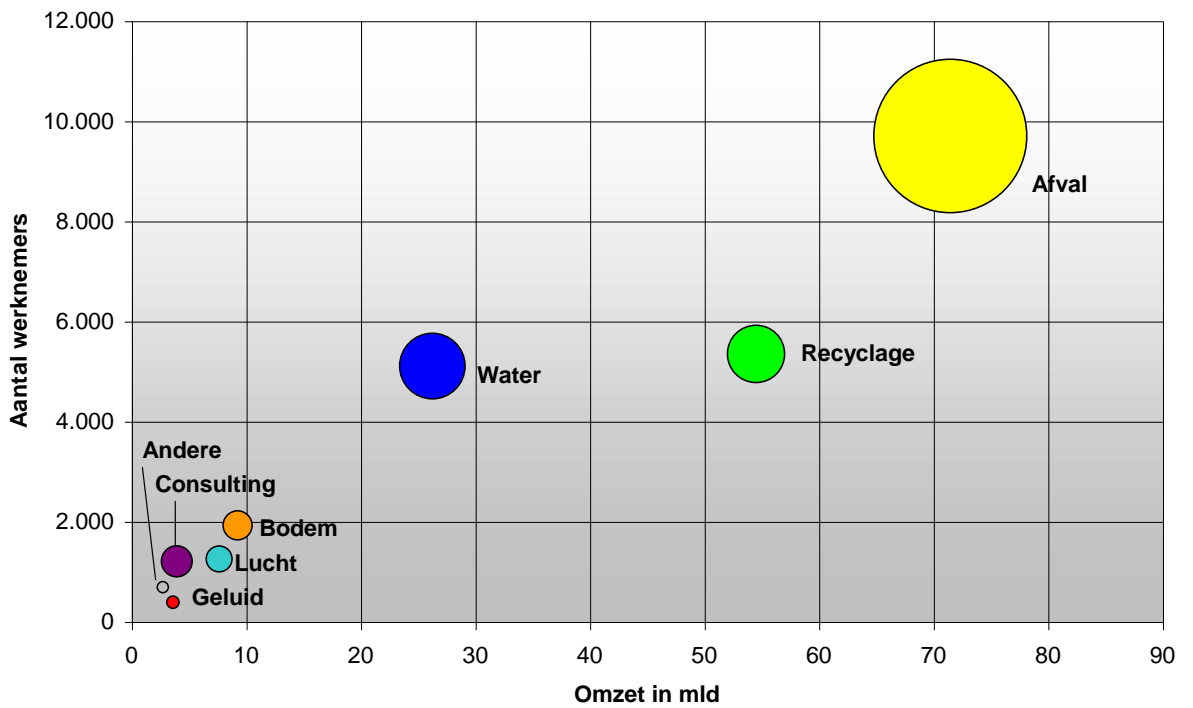
Figuur 2: Waarde van de milieumarkt buiten de rijkere regio's

Tabel 2: Omvang van de milieusector

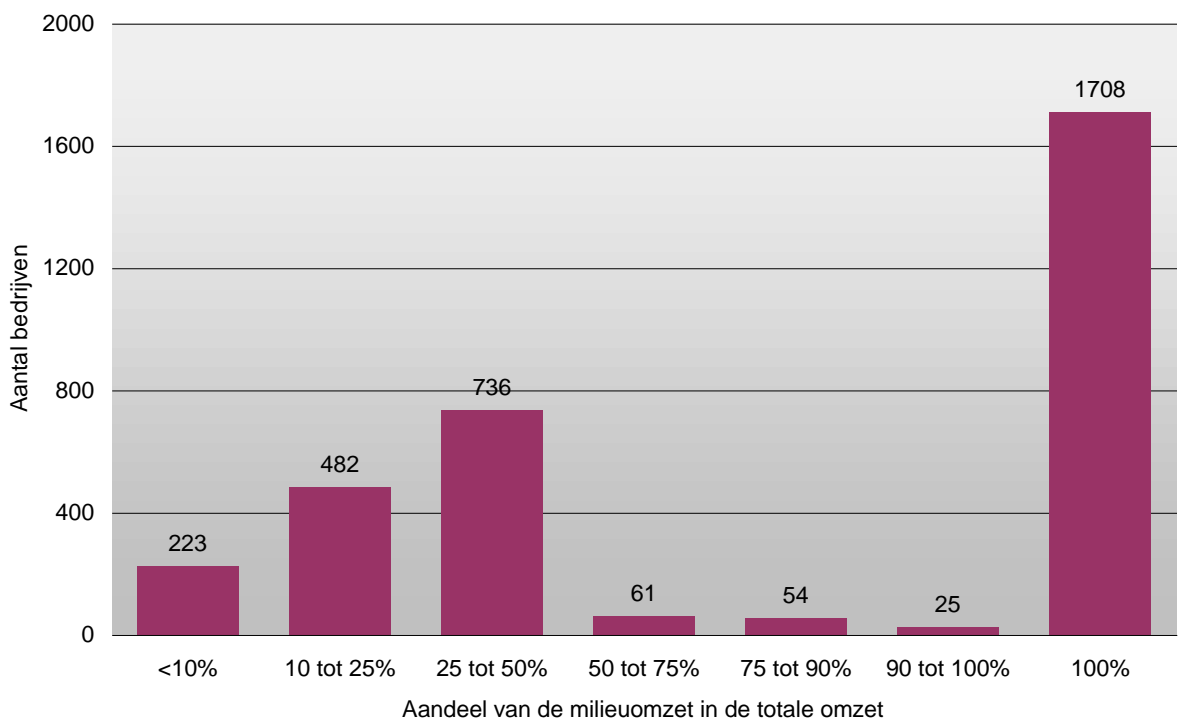
	OMZET		BEDRIJVEN		WERKGELEGENHEID	
	<i>in duizenden BEF</i>	%	<i>Aantal bedrijven</i>	%	<i>Aantal werknemers</i>	%
Core activiteiten	125.344.777	69,7%	2.854	86,8%	20.160	78,1%
Recyclagesector	54.573.784	30,3%	435	13,2%	5.333	20,9%
<i>Totale milieusector</i>	<i>179.918.562</i>	<i>100,0%</i>	<i>3.289</i>	<i>100,0%</i>	<i>25.493</i>	<i>100,0%</i>

Figuur 3: Werkgelegenheid, omzet en aantal bedrijven in de milieucompartimenten

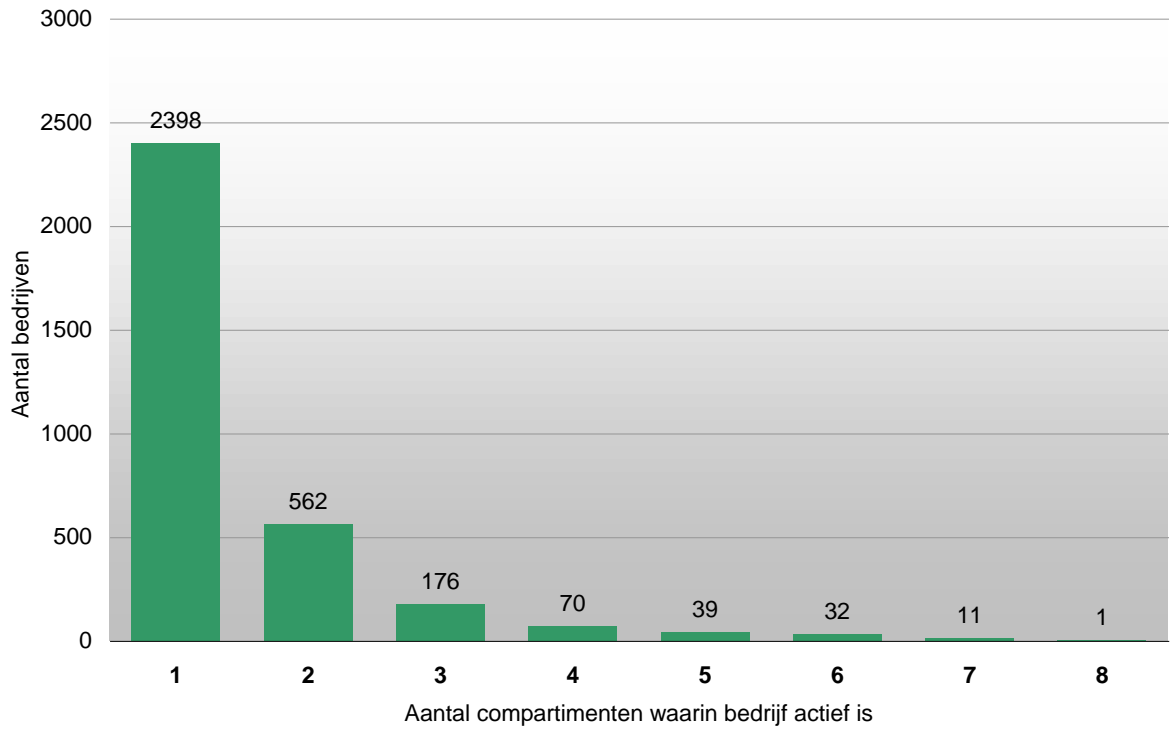

Opm: De grootte van de cirkels staat in verhouding tot het aantal bedrijven actief in het compartiment.

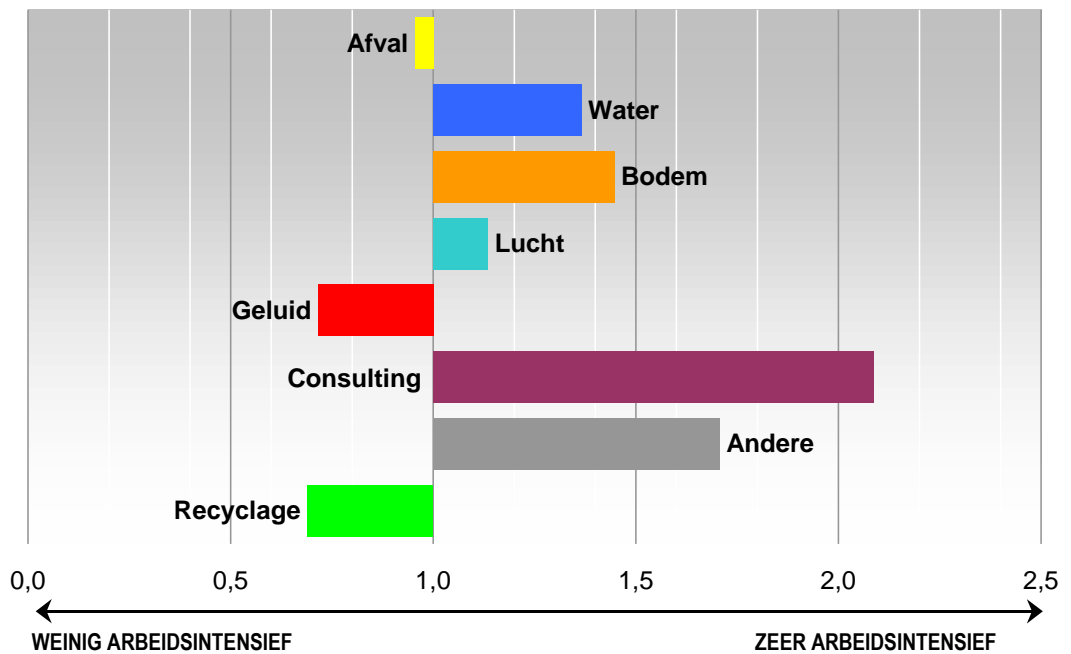
Figuur 4: Specialisatiegraad

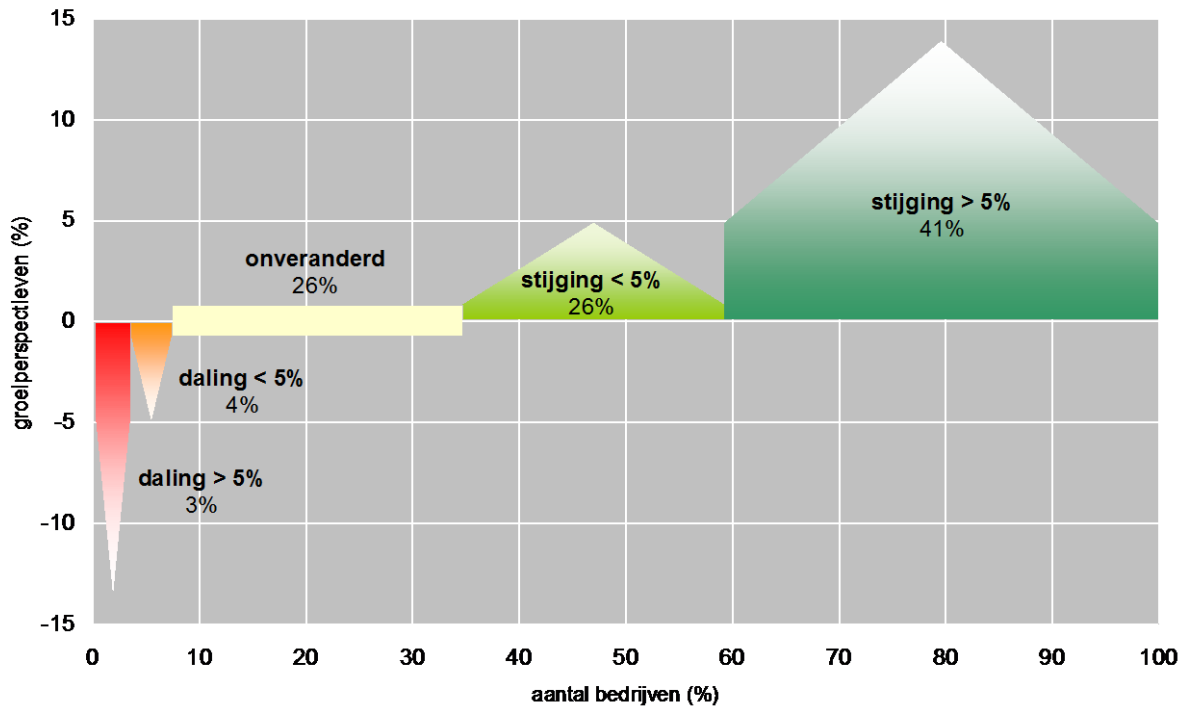
Figuur 5: Diversificatiegraad

Figuur 1: Arbeidsintensiteit in de milieucompartimenten

Figuur 2: groeiperspectieven van de Vlaamse milieusector (evolutie van de milieuumzet)

Figuur 3: Knelpunten in de milieusector

